

MANGELPLANKEN

Van oudsher was de huiswas reeds in twee delen verdeeld, de grote was, die de lakens, slopen, servetten en dergelijke omvatte. Deze onderging een andere behandeling dan de kleine was, zakdoeken, tipdoekjes enz. Niet dat de grote was toen buitenshuis en de kleine in huis werd behandeld, zoals tegenwoordig, maar de grote was onderging toen reeds, nadat ze gewassen was, een andere behandeling dan de kleine. De lakens, enz. werden n.l., wanneer ze schoongewassen en gebleekt waren, gladgemengeld in een trek mangel, die vroeger in een mangelkamer of op zolder stond. Ik herinner mij nog een dergelijke mangel bij mijn grootouders, het waren grote meubelstukken in de vorm van een langwerpige vierkante tafel, pl.m. 2 meter lang en 1 meter breed. Door het heen en weer rijden van een vierkante bak, die eenzelfde afmeting had als de tafel en die op een paar rollen heen en weer reed, werd het linnen glad gemengeld. Om de kracht van de mangel te bevorderen, werd de bovenbak met enige zware balstenen belast. Ik weet nog heel goed hoe wij als jongens er veel plezier in hadden daarbij de helpende hand te bieden, het huis te doen schudden en de zolder te doen daveren.

Misschien is er geen enkele oorspronkelijke trek mangel bewaard gebleven, wel heb ik enige poppentrek mangel s, op 1/10 van de ware grootte, doch overigens precies eender.

De kleine was werd behandeld met de zogenaamde mangelplank met rol, een plank van ongeveer 70 à 100 cm. lengte en 10 à 20 cm. breedte, waarbij behoorde een ronde stok met twee gedraaide knoppen van ongeveer 30 cm. lengte en 4 à 5 cm. doorsnee. (Zie afbeelding).

Het stuk kleine was werd om deze stok gewonden en op een tafel gelegd, waarna de mangelplank er over heen en weer werd gerold, terwijl men hem flink aandrukte. (In nummer 16 van het weekblad „Margriet” van 19 April 1952 staat een aardig geïllustreerd artikel over mangelplanken, hierin is afgebeeld een dame die een antieke mangelplank gebruikt). Deze mangelplanken waren echte stukjes volkskunst, aan de voorkant versierd met kerfsnee- en ander houtsnijwerk, aan de achterkant glad, het boven- en beneden-eind van de plank had traditionele versieringen, waardoor men de plank gemakkelijk aan de wand kon hangen, met de versierde kant naar voren. Ze waren meest van eiken- en beukenhout, doch toen wij de beschikking kregen over Oost- en West-Indische houtsoorten, werden ze ook in Palisander- en notenhout uitgevoerd. Ze werden dikwijls gemaakt door de vrijer voor het vriestertje dat in zijn gratie stond. Was hij een zeeman, dan besneed hij de plank, wanneer er windstilte en geen

- 1 Afb. 1. Besneden met een vogelfries.
2 Afb. 2. 1665, Menien Aryan.
3 Afb. 3. Besneden met een bloemrank.
4 Afb. 4. Besneden met een Vredeman de Vries ornament.
5 Afb. 5. 1655, met achtknoop ornament.

scheepswerk was, zo hij boer of ambachtsman was, deed hij dit werk in de winter in het hoekje bij de haard. Van deze planken zijn er vrij veel overgebleven, een zeventiental zijn in het Prinsessehof te zien, terwijl in het Friesch Museum een mangelplank van balijn is te bewonderen. Behalve in

Friesland heb ik eens een partijtje mangelplanken gekocht bij een opkoper te Uitgeest, die zeker afkomstig waren uit Noord-Holland.

Mijn oudste mangelplank is gedateerd 1567, de jongste, uit Noord-Holland, 1838, na die datum zullen er wel niet heel veel meer gemaakt zijn.

De volgende artikelen gaan over mangelplanken, trek mangels, linnenpersen, tafellinnenpersjes, strijkijzers, kamer- en keukenvuurstoven, vuurmanden- en bankjes, beddenwarmers, plaat- en wagenstoven, theestoven, haardplaten- en kachelplaten, bedde-bankjes en trapjes, linnenkasten, kleerkasten, lappebanken pultrums, keeftjes, kabinetten, secretaires, commodes, bonheurs, glazekastjes, chiffonnières, rumeaux, geridons, halvemantjes of gangtafeltjes, gangbanken, kinderstoel, k-kstoel, kinderloopleerwagen, bloemtafel, Engelse borduurtafel, handwerktafeltje, luierrekje, handdoekrekje, pijpenrekje, eierrekje, lepelrekje, lepelbakje, lepelkistje, spinnewielen, garenwinders, kamer- en vuurschermen, latafels, schrijftafels, cylinderbureaux, bruidskoffertjes, theekistjes, tabakskistjes, sigarenkastjes (automaten), zwavelstokdozen, tabaksraspen, pijpenstanders, -hangers, -bakken en -dozen, muntgewichtdoosjes, goudschaaltjes, boekenhangers, -standers, lessenaartjes, etagères, boodschapkorven (slútkoer), spoormandjes, vegers, tafelschuiers, koperen vuurtangen, schaaak-, dam- en triktraktborden, schuifdoosjes (domino-spel), kandelaars, lustres, kroontjes, pomp-, patentolie-, staande en hangende tuitlampen, (snotneuzen), petroleum hang- en staande lampen, gaslampen, staande klokken, hangstoeltje klokken, schippers- en staartstukklokken, cartels, horloge standaardjes, eeuwigdurende kalenders, thermo-, hygro- en barometers.

Het is een hele opsomming geworden, omdat ik zoveel mogelijk de kleine meubeltjes er in vermeld heb, hoewel ik nog wel enige voorwerpen vergeten zal hebben. Ook heb ik naar mijn mening te weinig Friese namen kunnen noemen. 't Is juist zo nuttig om meubeltjes met Friese of buitenlandse namen te vermelden omdat ze onze cultuur hebben beïnvloed. In de eerste plaats Frankrijk, waarvan wij reeds in de 17e eeuw veel overnamen maar vooral in de Franse tijd, terwijl Engelse namen wijzen op invloeden uit de tweede helft van de 18e eeuw, toen de import van Engels aardewerk het inheemse Delftse van de markt verdrong. Duitse invloed was er ook wel, denk maar aan de Hannekemaaiers, de sutelaars met Neurenbergs speelgoed, Saksisch- en ander Duits porcelein, slevens, mappen enz., terwijl wij ook de fyndoeckspepen niet mogen vergeten.

Ik reken er echter op, dat er ook vele Friezen zijn, die mij typische Friese benamingen op willen geven. Ze zullen in een artikel verwerkt worden. Mijn adres voor de vele verwachte inzendingen is:

Nanne Ottema, oud-notaris, Prins Hendrikstraat 6, Leeuwarden.